

3 Pécs szabad királyi város erdőgazdálkodásának kialakulása (1780-1871)

A szabad királyi városi rangra emelt, most már teljesen önálló város számára kiküldött szakértő királyi bizottság statutumokat (önkormányzati szabályrendeleteket) dolgozott ki. Az erdővel kapcsolatos a 26. statutum. Ennek aktuáriusai *Klausz Ignác* és *Vörös Ferenc* voltak.²⁵ Ez a statutum tekinthető a város első komoly erdővédelmi intézkedésének, mert erdővédek és erdőinspektor alkalmazásáról rendelkezett, megerősítve a már addig is kötelező „cédulaváltást”. A 26. statutum szövege: „Őfelségének atyai kegyelméből származott többi elintézési között az is nem kevés tekintetet érdemel, amely szerint az erdőkben való rendtartás, azoknak beplántálása és megtartása meghagyott és ajánlott. Minthogy ezen városnak területében az olyan hegyeket és erdőket érdeklő intézetnek helye amugyis, pedig tudva volna, mely befolyása legyen a kereskedésre az erdőnek művelése és fenntartása ezen kiküldött királyi commissio a városi tanácsot arra figyelmessé tenni vélte, hogy a legfelsőbb királyi akaratnak eszközlése végett minden igyekezetét reáfordítsa; azon károknak, melyet az idevaló lakosok által, akik eddig kények szerint az erdőt megszállván, elpusztítani szokták, történtek elmellőzése végett ezen királyi commissio négy csószot az önekiek előljáró ispektorral megrendelni elvégzett, azon okból is, hogyha valaki a maga szűkségére nézve is magát a városi erdőből fával beszerezni kívánná, ő a városi tanácstól írásbeli meghagyást az erdőinspektornak elő fog mutatni, aki önekie a csószök által a helyet, ahol az olyan házi eltartásra való fát levágja, mely hely a városi tanács által minden esztendőben ki fog jelölni, minden kocsitul 15 dénár lefizetése mellett ki fogja nevezni; a megnevezett erdőinspektor tehát és a csószök vigyázni fogak, hogy senki meg nem engedett s éjjeli időben az erdőbe be ne menjen és se nagyobb, sem pedig nevedékfát levágni, vagy elvinni ne merészeljen; hogy ha pedig oly alattomos erdei tolvajt megfognának, azt szekerekkel és lovával együtt a városházához hajtásák és a tanácsnak avégett, hogy a tett kárnak minéműségéhez képest a végzést hozzá feladják. Rendelitetik ezenkívül, hogy se a mostani városi erdőben, sem pedig azokon a helyeken ahol növendék erdő lehetne egyes személyek vagy a szomszéd birtokosok által akaratjuk szerint és tanácsbeli végzés nélkül irtások ne történjenek; így tehát a tanács az erdő és szederfa művelés miatt lebecsátott és lebecsátandó kegyelmes zsinórmértékű rendelkezésekhez magát mindenképen alkalmaztatni fogja.”²⁶ Az erdőöröknek (csószök) esetenként éjszakai szolgálatot is kellett

teljesíteniük, mert a XVIII. század végén a közbiztonságot a török háborúból szökött katonák veszélyeztették.

A statutum a királyi jóváhagyás után az alábbi módosítással érkezett vissza: „A város által vágatott őlfa depozitóriumba (raktár) szállítandó és a tanács a választott közösséggel időről-időre szabja meg az árát.” Ezen az áron kellett a tűzifát értékesíteni. A pécsi polgárok részére azonban a fáért ölenként 25 dénár engedményt kellett adni. Ez a kedvezmény csak annyi őlfára vonatkozott, „amennyi a reá kivetett közadó arányának megfelelt”. Az ezen felüli fáért már a rendes (limit) árat kellett fizetniük.

A pécsi polgárok 1 öl elsőrendű tűzifáért 35 garast, a másodrendű ölért 30 garast fizettek.²⁷

Az erdőgazdasági munkák közül elsősorban a gyorsannövő fajok kerültek az érdeklődés középpontjába. Az 1780. év március 16-án a helytartótanács megerősítette a fűzek és egyéb gyorsannövő fajok telepítésére vonatkozó, 1755. május 10-iki rendeletét. Ezt „A fűzfák és egyéb serényebben növekvő csemetéknek beültetése a nyölésben való szaporítása és illendő s gondos megtartása iránt 1780-as esztendőben kiadott regulák” címen megjelentette, és fűzetes nyomtatványként a helyi hatóságok részére megküldte.²⁸ A végzett munkákról évente táblázatos jelentést kellett tenni.²⁹

Az erdőben folyó gazdálkodás irányítására a városi magisztrátus már 1779-ben erdőinspektornak *Dávid Mátyást* nevezte ki. A 26. statutum végrehajtása végett a városi erdőnél alkalmazásra előírt erdőőrök (Waldhüter) felvételét a város fokozatosan teljesítette: *Horváth Tamást* 1780. április 1-jétől, *Horváth Józsefet* 1782. június 1-jétől, *Dobszay Józsefet* 1783. február 1-jétől, *Kalfris Ádámot* 1783. október 1-jétől és *Marton Ferencet* 1785. január 1-jétől alkalmazta. Évi javadalmuk 24 frt, 1787-től 36 frt volt.³⁰ 1788-as évben a városi erdőőrök arra való hivatkozással, hogy az élelmiszerek ára emelkedett, a szolgálat a fatolvajlás és az erdőtüzek gyakorisága miatt rendkívül fárasztó, télen pedig az egészséget veszélyezteteti, kérték havi bérüknek 3 frt-ról 4 frt-ra történő felemelését. Ezt a városi tanács elutasította azzal, hogy 1787-ben már történt emelés.³¹ Az erdőőrök a faizás ellenőrzése mellett a városi alkalmazottak és a városi üzemek szükségleteinek a kielégítésére a tűzifa termelését közvetlenül vezették. Sarangmagasság: 6 sukk, hossza: 3 sukk, 1 öl termelési költsége: 3 frt volt. A vágásterületet minden évben az erdőinspektor jelölte ki, s a város épületi- és tűzifaigényének kielégítése után a kitermelt, továbbá az állva maradt faanyagot licitálással értékesítették. Szakszerű erdőművelés akkor még nem volt. A tarvágások alkalmával a magról kelt újulatot a felferődő sarjak - a felszabadítási munkák hiánya miatt - elnyomták. Változás az 1800-as években történt, amidőn mesterséges felújítással próbálkoztak.

Ezt a „maglófás” természetes felújítás váltotta fel, amely azonban az újulat károsításával járt, mert az úgynevezett „maglók” eltávolítását későn végezték, akkor, amidőn az újulat már megerősödött. Az 1840-es évektől a városi erdő egész területén néhány évtizedig sarjerdő-gazdálkodást folytattak. A városi erdők fafajösszetétele valamennyi, eddig felsorolt gazdálkodási módot lehetővé tette. Az uralkodó fafajok voltak: a kocsánytalan tölgy, a csertölgy, a bükk és a gyertyán, elegyfajok: a hársak, kőrisek, juharok, a vadgyümölcsök. A Mecsek város felé hajló, déli lejtőjét a virágoskőrises molyhostölgyes sarjerdők foglalták el.³²

Az erdőgazdálkodás jövedelmét az *erdei legeltetéssel* és a *makkoltatással* nyert bevétellel is emelték. Legeltetést általában a települések közelében lévő erdőrészekben engedélyeztek. Az engedélyt az erdőinspektor által tett javaslatra a városi tanács adta meg. Az engedély nélkül legelő marhákat az erdő- és a vadőrök az erdőből kihajtották. Emiatt a „Magyar és Németh Ürögghi Lakosok alázatos instancia”-t küldtek a királyhoz, amelyben panaszolják, hogy „Múlt Marczius Holnapban az Magyar Ürögghi Pásztorokat tsak azért, hogy Vonyói Marhait Pétsi Határ Széltre az Hegyekbe bétsapták a’ Pétsi Erdő Csőszök és más Legények ... nem tsak ruhájoktul meg fosztotak ... de meg is vertek.”³³

Ami a makkoltatást illette, makktermő években a városi erdő területén makkoltatásra tilos erdő rész akkor még nem volt. A makkoltatási szerződést az érdekelték a városi tanácsnál kötötték meg. Egy sertés makkoltatásáért 20 krajcárt kellett fizetniük. A taksa később csaknem a duplájára emelkedett: „Alább írottak kötelezzük magunkat, hogy az Szabad Királyi Pécs Várossa erdejében az makkoltatást ki béllervén tsak 300 darab sörtvéseket bé hajtani, és mostanában az fele arenda pénzt 112 ftokban 30 X-okban le tévén, a másik felit pedig most jövő Szt Katalin napján le fogjuk fizetni az Város Cassájában: úgy fogadjuk, hogy az termő vagy más eleveny fákat azon erdőben nem fogjuk bántani, sepedig azok alá tüzet nem teszünk. Pécsset 18 dik 8-berben 793-ban. Kis Lukács gstok, Nemet Ferko, pap Adam, pap Ferko, Kosin Imre. Karaj Andor, Kan Betti.”³⁴

A *vadászati jog* a földtulajdonhoz kapcsolódott, így a vadászat gyakorlása is csak a városi tanács rendeletére, vagy engedélyével történhetett. A város által alkalmazott vadőrök feladata volt a város vezetősége részére a szükséges vad biztosítása, mellette az erdő őrzésében való segédkezés is. A vadászatokhoz a tanács őket elegendő puskaporral és söréttel látta el.³⁵ A vadászok irányítását 1785-től a „Jagd Richter” látta el. Az első „vadászati irányító” *Czach Ferenc* (Franz Czach) volt, évi 80 ft-os fizetéssel.³⁶

Az erdei munkák felelős vezetői 1779-től az erdészeti szakképesítéssel nem rendelkező Waldinspektorok (erdőfelügyelő, erdőispán) voltak: a már említett *Dániel Mátyást* 1783-ban *Varga János*, őt 1784-ben *Buday Antal*, őt 1785-ben *Taubner György* követte. 1786-tól *Kremm Ferenc*, aki 1800-ig volt pécsi erdőinspektor. 1800-tól a városi erdőt kezelő Waldbereiter (Obequitator silvarum, erdőlovagló, Fekete Lajos szerint: erdőbíró) címet viselte: *Istókovics Mihály*, 1810 után *Stang Keresztély*, őt követte az 1820-as években *Kremling Ferenc*, 1840-től pedig *Klobucsárich György*.³⁷

Az akkor még tekintélyes kiterjedésű *gesztenyés bérbeadása* számottevő jövedelmet biztosított a város részére. A városi tanács már az 1772-iki városi bíróválasztást követően intézkedett a város gesztenyéseinek a bérbeadásáról: „Maj napon a Város Maga Gesztenyését egészben úgymint mind azt mellyet addig is bírt mind pedig mellyet Bovich Familiatul vett hozzá csatolandó Szántóföldekkel úgymint Pánics féle Gesztenyesben 32 hold előbbenyi varosi Gesztenyésben 11½ hold Hosszú mezőben 12 hold Csomics féle Gesztenyésben örökölt kopasz föld 12 hold Kosics féle irtásában 4 hold öszveségessen 76 és fél holddal Bánya nevezetű Rettel együtt ... városi Lakók 11 esztendő által fizetendő 132 f-kban 4 esztendőre egaxendálva.?? *Istokovics Mihály, Kocsis József, Jozipovics Mihály, Laki László, Jaranyi Tamás és Horváth András* ... Ami az Erdőt illeti hogy abban az említett itt Lakosok Kemény büntetés allat Karot tenni ne merészellyenek megh hagyatott”.³⁸

A város gesztenyésének bérbeadásáról az 1772-ben kötött szerződés 1782-ben lejárt. Az új szerződést szigorúbb feltételekkel kötötték meg: „A Városnak határában levő Városnak két Gesztenyessét úgy mind Panits félélt és ebben tsak Gesztenye Fákat, ezen kívül Taubner félélt benne lévő szántó földekkel s hozzá tartozandó Letits nevű Paraggal és Bánya nevezetű Réttel együt ide való Érdemes Polgár Uraknak, úgy mind Pánits András és Zaverszky Ignác, Knezovits Antal, Holiovits Mihály és Suakovits Janosnak Száz Huszon két forintokban, ul est: 122 f Arendába közönséges és egyenlő akarattal úgy mint plus Offerentibus Arendában adtuk légyen ily conditiokkal.

¹ Hogy ebben az most folyó 1782-ik Esztendőben mind a' ket Gesztenyest le rázhattyák vagy meg szedhetik de úgy, hogy nem tsak a Gesztenye Fákban, de még más féle Maktermő Fákban is leg kisebb kárt ne okozzanak.

² Az fönt meg nevezett két Rétet jövő Sz. Mihály napig használtathassanak.

³ Az Taubner féle Gesztenyésben lévő Szantó földeket, mivel azok még tsak őszel ell lesznek vetve, azért addig méglen a' benne lévő Termés le nem

fog arattatni, gondviseléssek alá adattatik és azoktól más Censust nem fognak fizetni, annak utánna ismét az Nemes Magistratusnak szabad Dispositioja alatt fog esni.

4^o Mi illeti pedig az Pascumot avagyis Legeltetést, abban az Arendator Urak semmit nem Disponálhatnak hanem azt az Nemes Magistratus további Dispositioigh különösen reservállya.

5^o Az fönt meg nevezett 122 f. Arenda Summának jövő October Holnapnak utolsó napján minden halasztás nélkül Kamaras Úrnak lefizetni tartoznak az Arendator Urak. Más részről főlebb meg nevezett és alabbis névről névre meg írandó Arendatorok az főlebb ki tett Punctumok alatt az meg nevezett Gesztenyést magunkra Arendában föl válollyuk és 6 Heleken az Gesztenyéknek Sütését magunknak ki kérjük. Melly Heleken az Sütésnek alkalmatossága meg engedtetvén.

Nagyobb biztonság okáért tehat szokott Város Pötsétel és többi Arendatoroknak magok nevei mellet reá nyomott Pötsettyeivel meg erősített adott ezen Contractualis Levél Pétsét die 6^o Aprilis A^o 1782 NN Judex Consul et Senatus Raegia Cittis Quinque Ecclesiensis” 5 aláírás és 6 pecsét.³⁹

Az iratok között fellelhető volt Pécs városának 1788. évi költségvetése. Ebben az erdővel kapcsolatos kiadást 2000 forint-ban, a bevételt 3330 forint-ban állapította meg. (A kiadás 8., a bevétel 7. tétel.) A 14. tétel alatt külön tárgyalta a gesztenyeerdő utáni árendát: 15 forint-ot. Az erdőből a város 1345 forint tiszta jövedelemre számított. Ez a város tiszta jövedelmének (2193 forint) 63 %-a volt! A bevételek 6. tétele alatt piaci helypénzből 2550 forint bevétellel számolt.⁴⁰

Szabad királyi várossá nyilvánításakor Pécs a helypénzszedési jog mellett a bormérési, bíróság-ítéllethozatali, rendeletalkotási, sörgyártási, pálinkafőzési és évi vásárok tartásának jogát is megkapta. Az 1787. év március 23-ikán kelt, „Pécs Városban Piarcezi Taxának Specificatioja” a helypénzt már több faválasztékra vonatkozóan veti ki:

„Két vagy három Lovas vagy két Ökrös Szekér Tűzre való fátul	1 $\frac{4}{6}$ kr.
Négy lovas vagy négy Ökrös Szekér Tűzre való fátul	2 $\frac{1}{2}$ kr.
Sövénynek való egy kotsi Vesszőtül	1 $\frac{1}{2}$ kr.
Egy kotsi Sövényre való Suskátul	1 $\frac{1}{2}$ kr.
Gesztenyes terhelt Kocsitul	15.-kr.
Fele terhelt Kocsitul	10.-kr.
Épületre való Gerendáktül vagy szerszám fáktül egy Kocsitul	15.-kr.
Egy Kotsi Lécztül Sindeltül Deszkaktul etc	5.-kr.
Egy Kotsi akár minémü Kéregtül, Mésztül, Széntül Gyékéntül	5.-kr.
Egy Kotsi Szőlő Karóktul	5.-kr.
Gubacstül Laktül egy kocsitul	10.-kr.

NN. Judex Consul et Senatus Libera Regiaque Civitatis Quinque Ecclesiensis”.⁴¹

A kapott privilégiumok közül a város a téглаégetőjét 3 évre, évi 200 frt-ért adta bérbe azzal a feltétellel, hogy a bérlő a téгла 1000 darabját 6 frt-nál drágábban nem adhatta el. A várostól évente 300 öl tölgy tűzifát vásárolhattott, ölenként 3 frt-ért. A rácvárosi téглаégetőért pedig a város évi 200 frt árendát kapott.⁴²

II. József nem sokkal trónralépése után - a közigazgatási hatóságok útján - országos összeírást kezdeményezett. Így az egyes települések népességi, foglalkozási és vallási adatainak összegyűjtésén kívül a többek között az erdősítésekről az adott minta szerinti táblázatnak megfelelően - kellett jelentést tenni.

Az adózás igazságosabbá tétele végett II. József Magyarország és Erdély területének felmérését azzal rendelte el, hogy nemcsak a parasztok, hanem az urasági földek felmérése is megtörténjék. A munkát főként Cseh- és Morvaországából érkezett mérnökök végezték - a megadott részletes utasítás szerint. A mérnökök mozgásának biztosításáról ott, ahol postakocsijarat nem volt, az Oberkommissionnak (főkommisszió, főbizottság) kellett gondoskodnia.⁴³ Így megtörtént az erdők első komoly felmérése is.

A német nyelvű utasítás: 1.§...a. „Die Aufzeichnung und Ausmessung aller fruchtbringenden Gründe und Realitäten ohne Ausnahme”, (Valamennyi termést hozó ingatlan és vagyon felmérése és felrajzolása kivétel nélkül) b. „Die Bestimmung des Ertragnisses der was immer für Namen habenden Gründe nach eigenen Bekenntnis ihrer Besitzer” (Az állandó nevű telkek jövedelmének meghatározása a birtokos saját ismerete - bevallása-szerint ...)

3.§...„aller fruchtbringenden Gründe und Realitäten, und weiters die Bestimmung des Ertragnisses nach der Fruchtbarkeit dieser Gründe, habenunter der Leitung der Ortobrigkeit.....das Vertrauen verdienter Männern, die jede Gemeinde selbst wählen wird.” (Valamennyi termést hozó föld és ingatlan felmérése és felrajzolása, továbbá ezen telkek termőképessége szerinti hozadékainak a meghatározása a helyi főnökség vezetése mellett, az érdemes férfiak bizalma mellett, akiket valamennyi község maga fog megválasztani.) (1. melléklet.)

Pécsett az erdőterület: szálerdő = 3815 hold, sarjerdő = 482 hold. A tarvágás és a legeltetés eredményeképpen 390 kat. holdas elkopárosodott terület keletkezett. A szelídgesztenyések területének csökkenését a köszénnek 1788-ban kezdett felszíni bányászása okozta. A XVII. század vége a techni-

kai forradalom kezdete. Ez az erdőszet vonalán is megjelent, amidőn a tuskókiemelés és a rönkközéltítés gépesítésének rajzát a törvényhatóságoknak megküldötték.

A város erdőgazdálkodásában döntő jelentőségű volt az 1844-es esztendő. Ebben az évben szerkesztették meg és adták ki a „Szabad Királyi Pécs Városa Tanácsainak és a város Erdő lovaglójának szólló utasítás”-t. A 48 pontból álló „utasítás” az „erdőlovagló” feladatát részletesen szabályozta:

1. „A Városi Erdőlovagló mint Igazgató tisztségviselő rangjára nézve a Város többi tisztjeihez képest egy polczon áll, ennél fogva ő közvetlenül a város Tanácsanak van alávetve...csak ennek tartozik elő forduló esetekben írásbeli Jelentést is benyújtani.”
2. A hivatalos levelezésről „Jegyző könyvet” kellett vezetnie, valamint a kapott „kegyes kamarai Rendelvényekből és ezeket megtartván” minden hivatalos iratot, térképet, „egyébb iratokat korább időkől legnagyobb rendben tartani.”
3. „Tiszti esküjénél fogva” tartozott a Város hasznát mindenkor előmozdítani ... a károkat lehetőség akadályoztatni áltájában pedig az összes polgársággal a mennyire t. i. az erdő haszonvételek kára nélkül megtörténhet, békességben és egyességben élni.”
4. „Az erdőlovagló” több napra eltávoznia csak a polgármester engedélyével lehetett, hosszabb szabadságot pedig csak a városi tanács adhatott neki.
5. Az utasítás különösen a téli időben, a fakitermelés időszakában kívánta meg a gyakori helyszíni ellenőrzést, különösen arra kellett ügyelnie, hogy a „csöszök az erdő határait gyakran bejárják, a mit magának az Erdőlovagló” is személyesen minden negyedévben tenni szükséges,” az esetleges változásokat a tanács részére jelentenie kellett, „ez pedig a szükséges intézkedéseket azonnal elrendelni” tartozott.
6. „Az egész városi alsóbb erdei személyzet az Erdőlovagló” alá” rendeltetett „hűségére és csendes magaviseletére szoroson felügyelni, és kötelességének teljesítésére komolyan figyelmeztetni” tartozott.
7. „Az alsóbb erdei személyzet” fegyelmi vétsége esetén a büntetés kiszabása a városi tanács joga volt, szabadságot az „erdőlovagló” és a polgármester közös engedélyével történhetett.
8. „Az Erdőlovagló” szigorúan tiltatik saját magán dolgainak véghezvitelére csöszöket használni, ugyan akár ki más által használtatni, és köteles arra ügyelni hogy a Város vadászai, és csöszzei az Erdőben fekvő üres helyeket ... semmiféle módon ne használhassák”.

9. Köteles volt az erdészeti személyzettel együtt szombatonként a „gazdasági kisgyűlésen” megjelenni, ahol be kellett számolnia az elmúlt hét eseményeiről és a következő heti feladatot bejelentenie, továbbá „minden Erdőgazdasági tárgy egyedül, és kizárólag csak e kisgyűléseken ... vitethetik véghez, ennél fogva ... egy alkalmas írószoba engedhetetnék át, ... mivel a' Városi Erdők felméretetési és Szabályoztatása után a térképek és egyéb erdőrendszerezési könyvek az Erdőlovagló gondviselésére lesznek bízandók...”
10. „Ha a' Nagy M. M. kir. Udvari Kamarának még 1811 évi December 10-én 22394/22366 szám, és 1815 évi Július 13-án 15851 szám alatt kelt Kegyes Rendelvényei által az Erdei egyének részére építetni parancsolt lakások egyszer fel lesznek építve”, azokat az „erdőlovaglónak” gyakran kellett ellenőriznie abból a szempontból, hogy lakói megfelelően kezelik-e, a szükséges javításokat a tanácsnak be kellett jelentenie.
11. „A gazdasági Székeknel az Erdőlovaglónak is” meg kellett jelennie, „az erdei, valamint a vadászat körében tartozó tárgyakat előadni és ezekről külön jegyzőkönyvet vinni”, s ezt a legközelebbi tanácsülés letárgyalta, határozatot hozott, a jegyzőkönyvet a „Nagy M. M. kir Udvari Kamarának belátás és átvizsgálásul” felterjesztette.
12. Az erdő jövedelmező gazdálkodásáért az „erdőlovagló”, a városi tanács és a polgármester közösen voltak felelősök, minden intézkedéséhez is a városi tanács engedélye volt szükséges.
13. A városi tanács minden év augusztusában a város épületi- és tűzifaszükségének „fedezésére készített jegyzéket” állított össze, külön felsorolva a kórház, kaszárnyák, iskolák és az illetményesek igényeit. A városi polgárok szükségleteiket a vágásokban „még fennmaradt feleslegből” szerezhették be nyilvános árverés útján „a Polgármester Szószólló, Erdőlovagló és néhány választó Polgár jelenlétében”.
14. Fakitermelés kizárólag az évenként kijelölt vágásterületeken folyhatott.
15. „Mínthogy a városi erdők részint pazar, részint viszás gazdálkodás miatt igen kipusztítottak, ennél fogva a' tűz által károsultak eddig ingyen osztogatni szokott épületfára ezentúl semmi esetre számot nem tarthatnak minthogy az erdők gyászos állapota illy osztogatásokat nyilvános és szembetűnő kár nélkül meg nem bír.”
16. „A falevél hullása előtt ősszel a' Erdőlovagló a' Városi mérnökkel együtt a' vágás térnagságát szabályos alakban és rendben kipéczezi, és e térnek levágatásánál magát szorosán az erdőgazdasági tanok szerént tartandja; az az magrol nevelt erdőben, magló vágásokkal él, és sarjadék erdőkben pedig minden szálfát levágat kivéven azokat, mellyek maglóknak megha-

gyándók. A vágás térnagysága magról nevelt, vagy sarjadék erdőkben is, mind addig, míg más rendszer behozatik a' meghatározott és megállapított forduló (:turnus:) évei szerint fog meghatározatni."

17. „A' vágásnak kipéczezése után az erdőlovagló a' város szükségére megkívántató épületfa szalokat, valamint a' többieket is mellyek a' vágásból kihuzandók megbélyegezteti, és az epületfára szánt szalak az ölfa vágatás előtt le vágatja és az erdőből kihordatja.
Ezek után az ölfa vágatásához kell fogni, és leginkább a' cser és bükkfa szalakat levágatni; a' levágott szálfákat 3 lábnyi hosszú henger darabokra osztatni, és le fűrészeltetni; 4 hüveknél vastagabb henger darabokat hosszában felhasogattatni, és mind hasáb fát ölbe rakni; 4 hüvelknél vékonyabb darabokat egész 2 hüvelkig kizárolag hasítatlan kell dorong ölbe rakni; a két hüvelyknél is még vékonyabb ágfát pedig a szegényebb sorsu városi lakosoknak ingyen kel átengedni, vagy pedig a favágoknak nap-szám bérébe beszámítani."
18. A sarang méretei: erdőben „6½ lábnyi magas, 6 lábnyi széles, és 3 hosszú ölekbe, ellenben a faraktárban szorosán csak 6 lábnyi magas, és 6 lábnyi széles öleket szabad rakatni.."
19. „Ha a' városi épület- és tűzifa szükségekre megkívántató mennyiség a' vágásból kikerült, és a' bélyegzett szálfából meg felesleg mutatkoznék a' felesleget, de semmi esetre többet árverés útján a' többet ígérőknek el lesz szabad adni; és pedig azon mód szerint, melly már a 13-ik pontban említettett, és olly feltétellel, hogy a vevő a faszállakat, vesztesség büntetése alatt, meg levélfakadás ideje előtt köteleztessék levágatni, es az erdőből kihordatni."
20. „Mint hogy a városi fának vágatása szabad alkú útján fogadott favágok által szokott történni; nem lesz felesleges egy uttal mindjárt az ölfának nem fél, de egész ölekben a' vágás szélén leendő felállításáról is alku-dozni... a fuvarozást a szomszéd helységbéli jobbágyak" végezték.
21. A kitermelés befejezése után a városi tanács a tűzifa átvételére „választmány" nevezett ki, amelynek „két jegyzéket" kellett kiállítania, amelyből egy példány a városi tanácsot illette.
22. A tűzifa fuvarozásához „szállítási jegyeket" rendszeresítettek, „melly jegyekben az ölek és hasábbok számán felül még a' fuvaros, és részesülő, vagy átvevő (:percipiens:)” nevét is fel kellett tüntetni. A „jegyek hátán" az átvételét kellett igazolni. Köteles volt „a' városi vadász, kire az erdőlovagló a' fakihordás körüli intézkedéseket" bízza, a kiszállított ölfameny-nyiségről jegyzéket vezetni.

23. Az „erdőlovagló” csak a városi tanács „meghagyásából” adhatott ki fát a „folyó vágásokból”. Mindennemű erdei terményt csak a polgármester és a „Szószóló” által is aláírt utalványra lehetett kiadni, „az utalványozott fáról, valamint a Polgármester, úgy az Erdőlovagló is tartozik egy pontról pontra megegyező jegyző könyvet vezetni az erdei őrszemélyzet - de különösen a városi vadász legényeknek meghagyatik: hogy az utalványokat az illető felektől, midőn ezek az utalványozott fát levágják, szedje be és a legközelebbi heti kis gyűlés alkalmakor az erdőlovaglónak nyujtsák át...”
24. Az „erdőlovagló”-t pénzkezeléssel nem „terhelték”, ezt a város „Pénztári egyéne” végezte.
25. „A falevél fakadásától fogva annak hullásáig... minden nemű fautalványozás, vágatás és szállítás” tilos volt, ebben az időszakban a száraz és a széldöntött fák feldolgozása és kiszállítása is tilos volt: „ezeket az Erdőlovagló egy külön jegyzékbe számuk, köbös tartalmuk, és Pénztértük szerint beírja, valamint meg nevezvén egy uttal azt is, az erdő melly részében található.” Eladásuk a városházán tartott nyilvános árverésen történt.
26. Az évenkénti vágásterület területi és becslési adatait a városi tanács „a” Nagy M. M. Kir. Udvari Kamarának” felterjesztette.
27. Az erdőfelújításra vonatkozóan előírta: „Az Erdőlovaglónak leg főbb kötelességei közé tartozik az erdőjavításoknak előmozdítása, és ebben őt a Város Tanácsa is minden kitelhető módon gyámolítani köteles, különösen pedig az elpusztított vágás térei, és más üres helyek lesznek azok melyeknek nemesebb fmagokkal bevetése és facsetetékkel beültetése fogja az erdőlovagló egész gondját, és figyelmét igényelni, köteles továbbá az erdőlovagló a városi gesztenyések javításáról is gondoskodni.
- Hogy erdei magok hiánya esetében az erdei javítások fenne akadjanak, köteles az erdőlovagló alkalmas helyeken az erdőben faiskolákat létrehozni, és ezekből az erdőültetésre szükséges facseteteket kiszolgáltatni; továbbá tartozik határ- és vadárok ásására valamint az egész erdei javításra figyelmét fordítani.
- Az erdőjavításokról minden évben köteles továbbá az erdőlovagló előleges költség kiszámítási, valamint költség kiadási táblákat a kiadott formamustra szerint a meghatározott időben a város Tanácsának benyújtani”....
- Magtermés, vagy ültetési anyag hiánya miatt elmaradó erdőfelújításokról a tanácsnak időben kellett jelentést tennie.

28. „Az erdei károsításokat” a heti kisgyűlésen írásban kellett jelenteni „e Károsítások felett minden holtanban tartandó erdei börtető székeken a feladók és Kártévők jelenlétében az 1840. évi IX. tor. cz. értelmében ítéletet hozni, és a’ kár megtérítés okáért odaitélt pénz összeget, vagy testi fenyítéket a’ jegyzőkönyvben az illető tételekhez írni”.... A büntetés egyharmadának egyik fele az „erdőlovaglót”, másik fele a feladó csőzst, vagy vadászt illette.
29. „Tavasszal minden évben tartozik az Erdőlovagló mindazon Erdőhelyeket, melyek az erdő csorbítása nélkül a’ szarvas marhának legelőül szolgálhatnak a Város Tanácsának bejelenteni a végett, hogy ezentúl semmi féle marha az egész erdőséget, valamint eddig történt káros legelesével ne pusztítsa”.
30. „A ketskéknek erdőbe hajtását és legeltetését a’ város tanácsa nyilvánossan történendő közhirdetés útján szigoruan el tiltatja és ha megis áthágatnék e tilalom az erdőben talált ketskék minden tekintet nélkül agyon lövetnek”.
31. Tölgy szálerdőben 20 éves korig, bükk szálerdőben 25 éves korig, sarjerdőben pedig 15 éves korig tilos volt a legeltetés. A tilalom általában adig tartott, amíg a fa a marha szája alól ki nem nőtt.
32. „Makktermő esztendőkből köteles az Erdőlovagló 6 vagy egész 8 évre szolgáló vágásokat előre tilalom alá venni, és a’ legeltetéstől, valamint minden makkoltatástól megőriztetni”.
33. Az erdőben a tűzgyújtás tavasztól őszig tilos volt, „valamint a’ pásztorok, és munkások által tenni szokott káros körül gyűrűzése a fának is.”
34. Az erdőben támadt tüzet az „erdőlovagló” a polgármesternek jelentette, aki a szükséges munkáslétszámot biztosította. A tűzoltást az „erdőlovagló” vezette.
35. A várható makktermést az „erdőlovagló”-nak kellett megbecsülnie, „és erről a’ gazdasági valosztmánynak egy jegyzéket benyújtani, mellybe mind azon erdőhelyek, hól a’ makkoltatást erdőtani szabályoknál fogva meglehet engedni”, be kellett írnia, „a’ város tanácsa a makkoltatást nyilvános árverés útján a’ többet ígérőnek olly feltételek alatt adja bérbe, hogy a’ bérlő köteles legyen emberei által okozott erdei kártételeket, akár gondatlanság, akár pedig szándékos akarathól eredtek azok, megtéríteni, továbbá hogy azon erdőrészekben, mellyeken természetes uton magról czéloztatnak ismét erdők felneveltetni, és mellyek ennél fogva rendszerint szalmával körülcsóvázthatnak, semmi ürügy alatt sertvések be ne hajtassanak, valamint hogy az erdei javításokra szükséges makkmennyiséget a’ bérbe adott erdőrészekben a város szabadon szedethessen; ennek oká-

ért az erdőlovagló, és az erdei őrszemélyzet a' makkoltatást bérlő embe-
reit, ha károsításokon értenek azokat megzálogosíthatja.

A sertvések ólai - és állásaihoz netán szukséges fát az erdőlovagló ki-
adandja, valamint a' kanászok, és ezek bójtorainak tüzelésre elkerülhetet-
lenül szükséges száraz, és Dölt fát is kijegyzi."

36. „Az eddig minden külömbség nélkül különösen pedig fejsze, vagy más
eszköz segítségével naponként gyakorolni szokott káros faszedegetés a'
már többször említett 1811. évi December 10-én 22354/22366 szám alatt
kelt határozattal kegyesen helyben hagyatott Jegyzőkönyv 8-ik pontja
értelménél fogvást ... szorosan tiltatik, és hetenként 2 nap u. m: keden és
Pénteken engedtetik meg. A faszedegetőknél talált minden eszközök,
mellyekkel fát vághatnának mindenkor elveendőek"... A gyűjtés csak a
„szegényebb sorsú, és vonos marhával el nem látott városi lakosságnak”
volt engedélyezve.

37. A vadászlegények és a csöszök felfogadásának a feltétele olvasás-, némi
írás- és számolástudás, erős testalkat és erkölcsös élet volt.

38. A vadászterület bérbeadása esetén az „erdőlovaglónak” ügyelni kellett a
tilalmi idők betartására, továbbá, hogy „általjában semmiféle kártételek
az erdőben el ne követtessenek; elenkező esetben pedig a tilalom rontói,
és egyéb kárt okozok tekintet nélkül fel jelentessenek..”

„Ha pedig a város tanácsa a vadászatot haszon bérbé nem adja, ezen eset-
re az Erdőlovaglónak kötelességében áll a városi vadászat felvirágzására
tőle kitelhető módon mindent elkövetni, sőt néha a Város Tanácsának en-
gedelmével kisebb vadászatokat tartani, a' leejtett vadat pedig a házi
Pénztár javára eladni.

Különös gondot fordítand továbbá az erdőlovagló a' ragadozó vadak
kiirtására, a vadászlegények- és csöszöknek pedig szorossan megtiltandja
az engedelem nélküli vadászatot.

Valamint a' hasznos, szintugy a ragadozó vadak elejtése és fogdozásáért
járuland díjak; nem külömben azok bőre, és husáért szabadó arról az
erdőlovagló évenként egy jegyzeket készítend, és ezt a' város Tanácsá-
nak... felterjesztendi...

Végre köteles az erdőlovagló mindazoktól kiknek törvényessen lőfegy-
vert tartani nem szabad, ha vadászaton kaptak a' lőfegyvert, és a' va-
dászebet elvetetni, ezeket aztán a' város tanácsnak átadni Nemeseket és
olyanokat, kik személyi kiváltságokkal elnek, valamint városi polgarokat
ha vadászaton értenek, a gazdasági változtnánynak bejelenteni.”

39. Az anyagszámadás és a leltár vezetése az „erdőlovagló” kötelessége volt, és ezeket a megadott időben a városi tanácsnak beterjeszteni kellett a „szükséges nyugtatványokkal” együtt.
40. „Az erdei bélyeg vas különös tokban kettős zár alatt az erdőlovagló írószobájában tartatik, és az egyik zár kulcsa Polgármester, a’ másiké pedig az erdőlovagló kezében léssen azon okbul, hogy ezentúl sem a Polgármester, sem az erdőlovagló semmi szín alatt szabadon, és egyoldalossan fát ne vágatassanak.
E bélyeg vassal minden szálfák, melly a’ városi építkezések fedezésére levágnak, vagy nyilvános árverés alkalmával a lakosok által megvétetnek, az erdőlovaglotól megbélyegeztetnek.
Használtatik továbbá e bélyeg vas a minden évben Aprilis és October hónap végén egy kiküldöttség által... az erdőben talált száraz, vagy széldöntötte, vagy széltörte szálfák, valamint a fatolvajoktól hátra hagyott törzsökök is megbélyegeztetnek...”
41. „A favágatási és szállítási bér valamint az eladási ár felett minden évben Augustus hónapig tartozik az erdőlovagló a’ helybéli szokás szerint szükséges táblákat... elkészíteni és a’ gazdasági választmánynak benyújtani”, innen a városi tanácshoz, majd „Sept. végéig a’ Nagy M. M. kir ud. Kamarának terjesztetik fel helybenhagyásul.”
42. Az iratokat a térképeket valamint „az erdei rendszert magában foglaló könyveket, a’ városházán számára rendelt írószobában” kellett őriznie, és az ingóságokról leltárkészítési kötelezettsége volt.
43. „Ezentul köteles léssen a város tanácsa a Nagy M. M. kir. Ud. Kamarához erdei tárgyakban felterjesztendő felírásaiban idézett hivatalos jelentéseket, akár... az erdőlovaglotól származzanak azok mindenkor eredeti példányokban beküldeni”.
44. „Semmiféle szín, és ürtügy alatt nem léssen szabad az erdőlovaglónak, vagy másnak az erdőből termő földet osztogatni, vagy ezt általa, vagy mások által hordatni, sőt fellesz jogosítva az erdőlovagló a szőlőkben e végett kutatást tartani, és azokat, kiknél lopott erdei termőföld találtatnék a város Tanácsának feljelenteni, ez pedig a tilalom áthágóit pénzbeli büntetésre vonja; a büntetés díja egy szekér földért 5, egy talicskára valóért pedig egy pengő forintban álapítatik meg, sőt a’ körülmények szerint még testi büntetéssel is fenyíthetnek.
A Város erdeiben fekvő agyag gödrök és kőbányák a’ többet ígérőnek haszonbérbe adandók...”
45. „... a városi vadászok, és csöszöknek a faeladásnál minden forintól jutalom fejébenjáró garas pontosan kiadassék.”

46. „Minden év végén tartozik az erdőlovagló a város Tanácsának az egész erdei jövedelemről szóló jegyzéket felsőbb helyre elterjesztés végett készíteni. E jegyzékben különösen ki kell tenni, mi osztogatott el ingyen, és mi még árszabás szerint, továbbá mi nagy az erdei jövedelem pénzben.”
47. Az utasítás négy példányban készült, „és ezek közül egy a' város tanácsának, egy a Polgármesternek, egy a szószóllónak, és egy az erdőlovaglónak, minekutánna ezek együtt véve a' városi erdők jövedelméről felelősek kézhez szolgáltatandó, és kölcsönös egyremunkálás, valamint segítség, és gyámolítás által az erdők nem csak a' jelen, de még a jövő nemzedéknek is megörzendők”.
48. „Banát pénz fejében tartozik az erdőlovagló 300 pengő frot vagy kéz pénzben, vagy hiteles és teljes értékű status papírosokban letenni.”⁴⁵

Az utasításban foglaltak a gyakorlatban hamarosan jelentkeztek. Az ötvenes évek felé már csak a déli oldalakon, a sekélyebb talajú állományokban folytattak tarvágásos sarjerdő-gazdálkodást. A kedvezőbb termelékenységű erdőket fokozatos felújító vágás alkalmazásával szálerdővé alakították át, a záródáshiányt részint makkvetéssel, részint csemeteültetéssel egészítették ki. Az erdősitésekhez szükséges csemeték megnevelését az erre a célra létesített peknyáki, mintegy 2 holdas, és a kismélyvölgyi, mintegy 1 holdas csemeteterkekben végezték.

A városi erdőben folytatott gazdálkodásra erős hatással volt az I. császári királyi Szabadalmazott Duna Gőzhajózási Társaság pécsi területvásárlása, amely a Szikili- és a Káposztás-völgy közötti rész volt, ahol bányásztelepet létesítettek.⁴⁶ A Duna Gőzhajózási Társaság-(DGT)gal 1857-ben kötött szerződés szerint a város évenként 3000 darab, átlag 30 cm-es középméretű szálfat a bánya szükségletének kielégítésére biztosított. Ezért a bánya a város részére 78000 forint, szálanként 26 forint tőrárt fizetett. Így a kitermelés és a szállítás a bánya feladata volt. A faanyag a bányaközelében erdőterületekben került kijelölésre.⁴⁷

A hatvanas években a város erdeit - az erdőlovagló részére adott utasítások szerint - *Gondos János*, városi fővadász kezelte. A fakitermeléshez munkásokat gyakran idegenből kellett biztosítani. Gondos a közeli Szlavóniából szerzett munkásokat. 1 öl hasáb kitermeléséért 1 forint 80 krajcárt, 1 öl ágfa (dorong) kitermeléséért 95 krajcárt fizetett. Az erdei férfi napszám 1 forint 20 krajcár, a női napszám 65 krajcár, 2 fogatos napszám 5 forint, 1 öl tűzifa városba szállítása 3 forint volt.⁴⁸

A faforgalom kizárólag a tűzifa eladásából állt. 1 öl bükk hasábfá házhoz szállítva 12 frt, tölgy hasábfá 9 frt 50 krajcár, 1 öl bükk ágfa (dorong) 8 frt, tölgy ágfa (dorong) 6 frt 50 krajcár volt.⁴⁹ A tövön száradt szálfák szekereért 1 frt-ot fizettek. Minden erdészeti bevétel után a városi fővadász 10 % erdészeti illetéket kapott. (2. melléklet.)

Pécs város „Köztörvényhatósága” által 1871. évi január 21-én tartott közgyűlés a körvadászi állást megszüntette, és helyébe egy „alerdész állomás” felállítását határozta el, vezetőjére pedig pályázatot hirdetett. Ezzel a város a városi erdőkben a szakszerű gazdálkodást kívánta biztosítani. De ez már egy új történet.